

26.9.2015 Dnevnik

Stran/Termin: 28

Naslov: Ljubezen, ljudje, svet- vse na slabem glasu

Naklada: 27.926,00

Avtor: Mojca Pišek

Površina/Trajanje: 607,85

Rubrika/Oddaja: KULTURA

Žanr: POROČILO

Gesla: DARJA REICHMAN, BORUT VESELKO, PREŠERNOVO GLEDALIŠČE,

PORTRET / *Thomas Bernhard, avstrijski pisatelj in dramatik*

Ljubezen, ljudje, svet – vse na slabem glasu

Z nocojšnjo premiero predstave *Pred upokojitvijo* v Prešernovem gledališču Kranj se na slovenske odre v režiji Mateje Kolečnik vrača avstrijski pisatelj in dramatik Thomas Bernhard s ta čas še kako aktualnim besedilom o potlačenem nacizmu, ki brbota pod površjem in čaka na ugodne okoliščine za ponoven vznik.

✍ Mojca Pišek

Begunska kriza ter vzponi fašističnih strank in gibanj po vsej Evropi pred nas postavljajo številne vzporednice z zgodovinskim dogajanjem, ki ga je v njegovih najtemnejših trenutkih 20. stoletja tako silovito zaznamovalo sovraštvo do vsega drugačnega. Prav to je bržkone režiserko Matejo Kolečnik pripeljalo do besedila Thomasa Bernharda *Pred upokojitvijo* iz leta 1979, ki nosi pomenljiv podnaslov »Komedija« o nemški duši. Drama sicer izziva smeh, ko v ospredje postavlja že nekoliko bledeče in blodeče seniorje z nacističnim poreklom, ki sanjarijo o povratku dobrih starih časov tretjega rajha, a njeno sporočilo je v ozadju tega shrljivo.

Žive nacistične blodnje

Thomas Bernhard (1931–1989) je v tej drami – skupno jih je napisal 18 – dosegel enega od vrhov literarnega seciranja človeškega tkiva. To se razgrinja na ozadju bližajoče se upokojitve glavnega junaka Rudolfa, nekdanjega nacističnega vojaka in komandanta v koncentracijskem taborišču na Poljskem, ki se mu je po desetletju skrivanja po koncu druge svetovne vojne vendarle uspelo vrniti v družbeno življenje in narediti poklicno kariero kot sodnik in poslanec mestnega sveta. »Junaka« je skupaj z njegovima sestrama postavil v napeto obdobje tik pred življenjsko prelomnico, ki bo za obe ženski junakinji (ena od njiju je socialistka in invalidka, kar obravnavajo kot posledico »terorističnega napada«, čeprav se ji je nesreča očitno zgodila ob zavezniškem bombardiranju Nemčije ob koncu vojne) pomenila stalno fizično prisotnost ljubljenega brata, ki v okoliščinah zagrenjenosti in potlačitev obeta manjšo družinsko psihološko kataklizmo. Dva od treh v zasebnem okolju nič pretirano prikrito neujeta nacistično poreklo in ideale ter čakata na čas, ko se bo z odlikovanji mogoče svobodno sprehoditi po ulici.

Zaprto enotni prostor, kjer se drama odvija, je odlična kulisa zgodbi njihovega lastnega zaprtega mentalnega prostora, omejenega duševnega horizonta, »ječe« njihovih prepričanj in psihologij. Sprevrženost njihovih odnosov je sicer v veliki meri pogojena z nacističnimi blodnjami, a je hkrati tudi bolj splošna: odnosi so deformirani tudi na osnovi nezdrave družinske okoliščine v podobi skupnega življenja brata in sester. Z zahtevnim besedilom, kjer se komično neprestano meša s tragičnim, se bodo v Kranju spopadli [Darja Reichman](#), [Vesna Jevnikar](#) in [Rorut Veselko](#).

Vsakdanje življenje zla

Nemški mediji drame še malo niso sprejeli z enotnim navdušenjem, kot bi morda pričakovali. To je med drugim posledica dejstva, da je dolga desetletja po vojni v nemški javnosti neprestano prihajalo do razkritij nacistične osebne zgodovine številnih javnih osebnosti in držav-

nih funkcionarjev, ki se jim je po vojni uspelo izogniti roki pravice. Kritike premierne uprizoritve v Stuttgartu, ki jo je režiral današnji intendant Berliner Ensemble Claus Peymann (na oder je postavil kar 13 Bernhardovih dram), so bile komično deljene in so same po sebi pričale o nerazrešeni travmi. V negativnih so Bernhardu očitali, da posega po starih klišejih o nacistih, ki imajo radi glasbo in umetnost, na kar se je občinstvo avtomatično odzivalo s smehom. Obtožili so ga nič manj kot posmehovanja Zvezni republiki Nemčiji. »V njegovih očeh je tako in tako vse na slabem glasu, ljubezen, ljudje, svet, preprosto vse,« je zapisal gledališki kritik časnika Die Welt. Drugače je menil Die Zeit: »Pred upokojitvijo je Bernhardovo najbolj kompleksno, najbolj srhljivo, najboljšo delo. Kdor v njem vidi le namige na politične škandale in dovtype, je razumel šale, ne pa same drame.«

Paralele z današnjostjo se ponujajo kar same. Drama meče ostro luč na tisto banalnost zla, ki jo je opisala Hannah Arendt. Vsakdanjik treh junakov razkrije vse razsežnosti zgrešenih prepričanj, dezinformiranosti, zanikanja in brezumnega ter nereflektiranega sovražstva, ki dobivajo eno zadnjih pojavnih oblik v aktualni begunski krizi, ki je nerešljiva prav zaradi očitno nezlomljive človeške ignorance in birokratske trdovratnosti.

Popis človeške tragikomedije

Na slovenskih odrih je bil Bernhard doslej uprizorjen sedemkrat. Leta 1995 je *Pred upokojitvijo* za Mestno gledališče ljubljansko režiral Mile Korun. Razmeroma dobro smo založeni tudi s knjigami, v slovenskem jeziku najdemo enajst knjižnih prevodov. *Pred upokojitvijo* je le eno z dolgega seznama virtuozno napisa-

nih literarnih besedil avtorja, ki ga umeščajo med najpomembnejše povojne nemško pišoče pisatelje. Nacizem, predvsem pa njegov povojni epilog, je tako rekoč živel, zato ni čudno, da je ta motiv našel pot v njegovo literaturo: nacizem je v povojnih letih ostajal tabu, s tem pa nerešljiva travma, ki se je bržkone za prizadete Nemce in Avstrijce iztekla šele s smrtjo zadnjega vojaka tretjega rajha ter se je verjetno do določene mere prenesla tudi na potomstvo, ki je s travmo staršev odraščalo.

Iz Bernharda je ta realnost (poleg tega pa še mladostne izkušnje s prav tako protiživljenjskimi sanatoriji in katoliškimi vzgojnimi zavodi) v končni fazi naredila neizprosnega popisovalca človeške tragikomedije ter mu doma prinesla nazive škandalozneža in »skrunilca gnezda«. Ne da bi umikal pogled, je namreč dregnil v vse skrajnosti družbenih odnosov, predvsem pa je brezmišno snel tančico s človeške poškodovanosti in posledične ponarejenosti medosebnih odnosov.

Avstrijski ljudomrznik

Četudi je bilo njegovo oko venomer usmerjeno v avstrijsko družbo, odmevnost njegovih del po svetu priča, da so njegovi portreti avstrijskih družbenih in družinskih odnosov univerzalni, nadnacionalni. Kljub temu je njegovo nespoštovanje svetinje nacionalnosti in splošnejše »ljudomrznitvo« avstrijska javnost pogosto jemala zelo osebno in ob njegovih delih burno razpravljala, zaradi česar je Bernhard v tamkajšnjih gledališčih celo prepovedal uprizorjanje svojih dram.

Nasploh je imel z literarno srenjo navdse ljubeče sovražen odnos, ki ga z veliko hudomušnosti in pronicljivosti opisuje v posthumno izdanem delu *Moje nagrade*. Da je res znal zadeti tja, kjer boli, dokazuje, da je skupini njegovih dotedanjih prijateljev leta 1984 celo uspelo doseči začasno prepoved prodaje njegovega romana *Sečnja*. Avtorjeva razvpitost je ena zadnjih velikih zgodb o tem, kako so pisatelji še lahko družbeno vplivne osebnosti, katerih mnenja in literarne analize ne izhlapevajo v prazno. x

